

له تيف هه مهت و شيعرى مندا ئان ... زياد ئا شاد قادر

يه كه م: كورته يهك له ژيانى

له تيف كوئى مهحمود كوئى محهمد حهسەن ناسراو به (له تيف هه مهت) له سا (1947) له شار چكهى (كفرى) سەر به پار زگای كهركووك له باشوورى كوردستان له دايك بووه، هەر له مندا ييه وه له ن و كتبخانهى بابيدا چاوى كراوه ته وه و به دونياى خو نندنه وه و كتب ئاشنا بووه، وهك خى ده ئا: "هەر كه له دايك بووم گو م له شيعر بووه، چونكه له ما كدا گه و ره بووم پ بووه له كتب"، (1) سهرده مى پگه يشتن و دهستدانه نووسىنى له تيف هه مهت له كات كدا يه كه هوتى ئه ده بى و ئا شنبيرى له كوردستانى باشوور و ناوچه كه به گشتى به فا ناغ كى تازه دا تپه ده ب ت.

ئهو، يه كه م شيعرى له سا (1963) دا نووسيوه و له سا (1970) شدا ك شيعرى (خوا و شاره بچك له كه مان) ي چاپ كردووه، (2) هەر له هه هتى لاوييه تى نووسىنى له تيف هه مهت دا، دهسته يهك له شاعيرانى نو خوازى ع راقى گروپى شيعرى (69) يان دامه زران د، ههروه ها ژماره يهك شاعير و نووسه رى ئهو سهرده مى باشوورى كوردستانىش مانيف استى وانگه يان اگه يان د، له م سهره وه نده شدا له تيف هه مهت و چه ند شاعير كى ديكه ي ها و ئى، له هه فتاكانى سه ده ي ا بردوودا، گروپى شيعرى كفريان دامه زران دووه و هه مهت تپدا كى ديارى ديوه له نو كردنه وه ي شيعرى كوردى له باشوورى كوردستان، پاشتر كه به يان نامه ي يازده ي ئادار ده رچوو و گ ئا انكارىيه كى ج را يه تى به سەر هوشى ژيانى سياسى و ك مه ا يه تى خه كى باشوورى كوردستان دا هات، ئهو گ ئا انكارىيه زمانى نووسين و هوتى ئا شنبيرى و ئا ژنامه گه ريشى گرته وه، ئيدى دواى ئه وه له تيف هه مهت له پا نووسين ب گه و ره سا ئان له دواى ناوه استى هه فتاكانى سه ده ي ا بردووه وه، دهستى داوه ته نووسين و وه رگ ئانى شيعر و چيرك ب مندا ئان، سه بارهت به ن زيكبوونه وه ي هه مهت له دونياى مندا ئان، ههنگه وهك خى ده ئا: "ئاستاش ههست ده كه م ج رك له ج ره كانى مندا ئتى له ناومدا ده ژى، جگه له و شيعران هى ده مخو نده وه، ك مه به يت و بال ره ي مندا ئانه هه بوو كه من له ناوياندا گه و ره بووم و هانيان داوم بچمه دنياى مندا ئانه وه..." (3)

دووهم: له تيف هه مهت و نهزموونی نووسين و وەرگړان بې منداڼان

(له تيف هه مهت) يه کم شيعری بې منداڼان له ساڼی (1975) نووسیوه و له ښارنامې (پاشکې عراقي) دا بېلای کردووه تهوه، (4) يه کم کډه بهرهمی چاپکراوی بې منداڼانیش له ساڼی (1979) به ناوی (جوانترین د) چاپ کردووه. که له ژماره يه شيعر و چيرکي منداڼان پکډ و له ناویاندا دهقی وەرگړان دراویش هه یه. دواي تهوه بهرهمه کانی (دهنگڅ شترین مهل)، (هډلانه يه کی تر)، (منا و باران)، (منا و چله که)، (کاترم ر)، (گوڼی ناو ئینجانه که)، (پرسیار له منا)، (چله که ی سهر داره که)، (منا و بووکه شووشه)، (گوډرڅ و پاشا)، (پشيله يه پاسکیل له دهخو)، (هه بهجه) و (مانگ له نیوانی هزار و يه ئه ستړه دا ده نو). و بسایتي و کپیدیا دا سه بارهت بهو نووسیویه تی: "له تيف هه مهت له ساڼی (1979) دهستی کردووه به نووسين له بواړی منداڼاندا. يه کم بهرهمی جوانترین د بووه که بېلای کردووه تهوه، تا ئسته (17) بېلایکراوه ی بې منداڼان هه یه. ساڼی (2006) بهرهمه کانی ککراوه تهوه که ده کاته (500) لاپه ه، ههروه ها خهاتی ئاپیکی له سهر دیوانی منداڼان وەرگرتووه، چند جار کیش خهاتی وهزاره تی ښنیری وەرگرتووه". (5)

ههروه ها ساڼی (2008) خهاتی زښینی بله ی پې به خراوه. له تيف هه مهت له بواړی ئه ده بی منداڼان سهر به نهوه ی حه فتاکانی سه ده ی ابردووه و ده که و ته ق ناغی دواي گران و فره ی دوون عه لی ئه مین و ع.ع. شونم و کاکه ی فه للاحوه، وهک له پشدا ئامازه ی پدرا ئه و جگه له شيعر، چيرکیشی بې منداڼان نووسیوه، بېه ده توانين بېښين نهزموون و ته مهنی نووسینی بې منداڼان زتر له چل سا ده بت. بهر له وهی شيعر و چيرکیش بې منداڼان بنووست و به ناوی کتبی منداڼانه وه بېلای بکاته وه، له شيعری گه وړانیشدا هه ند کپله و خورپه و وښه ی وای هه ن، ئه گهر به ته وای سهر به ئه ده بی منداڼانیش نه بن، ئه و نښکی له فره نگ و دونیای منداڼانه وه، وهک له ک شيعری (گهر ده لوی سپی) دا، له شيعری (ئه گهر) دا که ساڼی (1973) نویسیویه تی، ده ښ:

ئه گهر نه خشی هه موو جیهان

تکده نه وه

ئه گهر زه وی وه کو له که

شیکه نه وه

که سنووریان ک شایه وه

دووباره

ههر دمه وه بې ئه م شاره

له تيف هه مهت.

5 - له كته بى (چيركى مندا)ان له ئه ده بى كوردیدا (1970-1990)دا، كه (خالیده قادر فرهج) نوسويه تی و له ساى (2013) چاپ كراوه، له بهشكى لىكه ينه وه كه یدا، نموونه ی به چيركه مندا)انيه كانی له تيف هه مه تی هه ناوه ته وه، ئه م كته بهش له بنجدا نامه ی ماسته ره و له ساى (1999) تاوتو كراوه.

ئه م سه رچاوانه ی سه ره وه و هه ر گوتار و لىكه ينه وه يه كى دى، كه ئه مه ده ستمان پى گه يشته و له سه ر به ره مه مندا)انيه كانی له تيف هه مهت كراب، به گوهره ی پويست و له هه ر كو بزانی ك مه كمان ده كان به چاكتر خو ننده وه و شرقه كردنى شيعره مندا)انيه كانی، ئه وا سوود له ئه نجام و به چوون و خو ننده وه كانیان وه رگيراوه.

چواره م: ناوه كى شيعره كانی له تيف هه مهت

ئه مه لهره دا زتر له سه ر ناوه ركه كى شيعره كانی له تيف هه مهت ده وه ستين، ئه وان هى كه له نووسينى خيه تی، ته نیا له و شو نانه دا چيركه كان و شيعره وه رگه دراوه كانی به نموونه دینه وه، كه بزانی ك مه كمان ده كات به شيكرده وه و ته گه يشته پتر له په يام و ناوه ركه كى شيعره كانی.

له تيف هه مهت له هه موو ئه و شيعرانه ی به مندا)انی نووسيون له زه ر جگا به شه وه ی استه وخ و نا استه وخ، ئه وه به مندا)ان ده كه خه شترين شو نى سه ر ووى زه وى كوردستانه، دگيرترين گوند گوندی ئه مه يه، شار و شاخ و باخ و كانیا وى كورده وارى له هى هه موو دونیا هه نگينتر و ازاده تره، وهك له چيركه شيعرى (جوانترين ده)دا، كه ده مه ته قه ده كه وه ته نه وان (ئازاد) و (په سه لكه)كه ی، په سه لكه كه به ئازاد ده هه هاكا زستان هات ئيدى لهره كه چ ده كه ين و ده چين شار و شو نى ديكه ده بينين و ده ريات پيشان ده ده م، كه زه ر له كانی چكه له ی گوند جوانتر و گه وره تره، به ام ئازاد وه رامى ده داته وه كه هه رگيز گونده كه ی خه ی به جه نا هه هه:

گونده كه م له هه موو جيهان قه شه نگتره و

كانيه بچكه له كانی شى له هه موو ده ریا كانی جيهان گه وره تر و

شه خ و شه نگ تره.

(ديوانى مندا)ان، ل21)

هه روه ها له شيعرى (به چكه ماسى)دا ئه وه به گو ی مندا)اندا ده دات، كه وهك چن ماسى به ئا و ناژي ته، ئاوا ئه مهش له نيشتمان و شار و شاخى كورده وارى و زه دى باب و باپيران دوور بكه وينه وه، گيان ده سپه رين، به يه پيان ده وه رن به به ن بده ين له چيا و دار و به رد

و گڼ و لوتکې ئهم نیشتمان به بزار نه بین و به جینه هین و تا
 ماوین سترانی خشی بې بچین:
 ژان له ژان
 به چکه ماسی یهك تارا له سیروان
 له لم و چهوی لارواره که یدا
 گڼی تینویه تی هه یی پوکان
 مرد نیگای گهشی
 هه وهری ههردوو گلنه ی هشی
 شاره مرووله بهربوونه لهشی
 منیش چرکه یهك له تې بترازم
 له ناخی گڼی ئاواره ییما
 هه ده کوووزم
 ده قرچ گیانم
 ئه مر گرانى خشی زما نم
 ئه ی نیشتمان من هین تېمو
 هه رتې شوېن و جېم
 جېت نا هېم و جیا نابیه وه لېم
 ئه ی نیشتمانم.. شار و شاخ و دېم..
 هه تا هه تایه هه رتې شوېن و جېم
 له چیا کانت هه رگیز ناتېرېم
 هه ر گرانى خشی
 بې دارو بهردو لوتکې تې ده هېم..
 ئه ی نیشتمانم ئه ی نیشتمانم
 ئه ی شوېن و جېگای
 هه زاران سایی
 باو با پیرانم..
 ئه ی نیشتمانم..
 (دیوانی منداځان، ل 13 و 14)

له شیعری (مناځکی ئاواره) شدا، سرگوزشته ی منداځیک ده گڼ هېته وه که
 له شار و ځای ئاواره بووه، له بهر نا ه و گریانى، پهرى و
 فریشته لې ده چنه پېش و له گه ځایاندا ده یبهن بې چه ندین شارى
 جوان، که پېته تی له گوډ و هه نگوین و ئه ستېره و بوو که شوو شه و
 شه کړه سېو و هه نار و ده بده به ی ه نگا و ه نګ و میوه ی شیرین، ده یبه نه
 شوېن ګ که شار و و ځای ګى ئاسایی نییه، به ګو به هه شتې ګى فراوانه،
 که چى مندا ه ئاواره بووه که ده پرسې و هاوار ده کا (ئېره کوپیه؟)،
 پاشان داوا ده کات بیه نه وه بې نیشتمان ه که ی ځی،
 منداځکی ئاواره بوو له شاران

ووتی نیوهی جیهان گه ۱ام
به ف۱۱ که ۱و ت۱مب۱ل پ۱وام
له هیچ و۱ات و ج۱به

دخاش نه بووم وهك ئهم ديه

(ديوانى مندايان، ل302)

به هه مان شوه له شيعرى (نووسين) دا، دواى ئه وهى به مندايانى
هاووى ده بنووسن (كوردستان، سهركه وتن و نه ورز)، ديسان ئه وه
به گويا ندا ده چرپند ديه كه م خشتري ديه:

بنوسه ئه هاووان گيان

به پيتى - كاف - ده ست پده كا كوردستان

بنووسه ئه هاووانى من

به پيتى - سين - ده ست پده كا سهركه وتن

بنووسه ئه هاووانى دسز

به پيتى - نون - ده ست پده كا وشهى نه ورز

بنووسه ئه هاووان كه م

خشتري ديه دكه م

(ديوانى مندايان، ل327)

هه مه ت شيعركى ديكه يشى هه يه هه ر به ناوونيشانى (نووسين)، له م
شيعره شدا له سهر زارى مندايانه وه ده بنووسن له سهر ئاووانه و گووى
جوان و له سهر ديوار و بيا بان و دارستان... هه روه ها په سنى نيشتمان
و ئاوى سيروان و ناوى شه هيدان و خرى پرشنگدار ده دات، تا له دوا
دردا ئه وه اده گه يه ن كه كوردستان جوانترين واته:

ده نووسم له سهر به ردان

جوانترين واته كوردستان

(ديوانى مندايان، ل341)

شاعير هه ر ئه وه نيه به مندايان ب... خشتري جگاي دونيا
كوردستانه و بچينه هه ر جگايه ك بى ده گه يينه وه، به كو له گه
مندايان ده هه ر چيمان هه يه ده يبه خshine نيشتمان، وهك له شيعرى
(پاك و خاوانى) دا ده:

هه رچيم هه يه... د...م... گيانم

ده يبه خشمه نيشتمانم

(ديوانى مندايان، ل30)

هه روه ها له شيعرى (پشوازي زستان) دا، به زستان ده وهك چن ت
فرم لك ده به خshine نيشتمان، ئمه ش ئاوا گيانى پ ده به خشين:

ئمه ش هه موو وه كو تين

ئه ويندارى باخو كين

ت فرم لك و ئمه گيان

ده به خshine نيشتمان

(ديوانى مندايان، ل49)

له تيف هه مه ت گرانى ب باران و ووبار و جوتيار و شوان و

کرکار... دهچ...، وه... گرانیه هه ره جوانه که، ئه وهی که له هه موو
 گرانیه کانی دی جوانتره، ب جوانی نیشتمانی دهچ...:
 گرانیه ده...م ب باران
 ده مان دات... ئاوو نان
 تا له ک... تایی شیعره که دا ده...:
 به...ام کام گ...رانیم جوانه
 ب جوانی نیشتمانه
 (دیوانی مندا...ان، ل159)

دیاره نیشتمانی له تیف هه...مهت پارچه کانی دیکه کوردستانیش له خ...
 ده گر...، وه... له شیعری (پ...ستی کوردستاندا) له سهر زاری مندا...که وه
 گله یی له پ...سته چی ده کات:
 ئه ی پ...سته چی
 ئه ی پ...سته چی
 له کو...وه د...ی ب... کو... ده چی
 ب... چی نامه ی برا که ممم
 ب... نا...ن... له قامیشلی...؟
 ئه ی پ...سته چی ئه ی پ...سته چی
 تکایه ب... کو... ده چی
 هاوار... فریاد
 ب... چی نامه کهم نابهی
 ب... خوشکه کهم له مها باد...؟
 ئه ی پ...سته چی... ئه ی پ...سته چی
 هاواره ب... کو... ده چی
 چه ند سا...ی تر
 نامه کهی من ده گه یه نی
 به مام له دیار به کر...؟
 هاواره ئه ی پ...سته چی
 ب... ئه وه نده د...ه قی
 نامه ی مندا...کی بچووک
 نابهی ب... باوکی له کهر کووک...؟
 (دیوانی مندا...ان، ل322)

له شیعری (با...) یشدا له سهر زمانی مندا...که وه خ...زگهی ئه وه ده خواز...
 له سل...مانیه وه بچووبایه ب... لو...ستان یاری له گه... مندا...انی ئه و...
 بکردایه.

ئه و ته نانهت له و شیعره ی باسی یاری و ت...پیش ده کات، ئه وه ده خاته
 د...ی مندا...انه وه که گه وره بوون ده بن به پ...شمه رگه و پاسه وانی
 نیشتمان، وه... له شیعری (ت...په کهم) دا ده...:

تـپـه کـهـم سـرکـو شـه نـگه
پـلـه لـه گـوـیـیـه نـگـه نـگه
تا لـه کـتـایـیدا دـه:

من منا به هـزم
تـپـی خـم دـه پـارـم
گـه وـرـهـش بـووم پـاسـه وـانـم
بـلـه گـهـل و نـیـشـتـما نـم

(دیوانی مندا، ل 86 و 87)

ئەمەو لە زـرـکـ له شیعـره کـانی دیکـهـی لـه تـیف هـهـمـهـتـدا، گـیا نـی
خـشـو یـستـنی نـیـشـتـیـمان و بـهـرز اگـرتـنی ناوی شـهـهـید و ستـایـشـکـردنی
پـهـیـن و لاوانـدـنـهـو ی هـهـمـهـجـه و خـشـو یـستـنی زـمـانی کـوردی و
یاد کـردـنـهـو ی نـهـورـز و هـتـد... بـه وونـی دـهـبـیـنـر.

ئەگەر شیعـری (تـپـه کـهـم) و بـهـشـکـ له شیعـره کـانی دیکـهـی لـه تـیف هـهـمـهـت،
زـتـر کـوـا نـه بـن و بـلـه مـندا ی کـو گـوتـرا بـن، ئەوا بـهـشی زـتـریشـی بـلـه
مـندا یانی کـیـژ نووسـیـوه، لـهـنـو هـهـمـو و ئەو شیعـرا نـهـی کـه خـوـنـهـر و
هـهـست دـهـکـات لـه گـهـمـه مـندا ی کـچ دـهـدـو زـتـر تـرینـیان لـه سـهـر زـمـانی
بـووکـه شـووشـه یا لـه گـهـمـه بـووکـه دـهـدـو، چـونـکـه وـهـک ئا شـکـرا یـه مـندا ی و
بـووکـه دـهـمـه، بـه تـایـبـه تی مـندا ی کـیـژ زـر بـه یـه کـهـو هـه یـو هـسـتن، ئەگـهـر
مـندا ی کـی کـچ بـووکـه دـهـمـه نـه بـلـه وـهـک ئەو هـه وایـه هـه مـو و شـتـک یا شـتـکـی
زـر گـهـو رـه ی لـه زـهـوت کـرا بـلـه، بـلـه یـه مـندا ی پـو یـستـی بـه بـووکـه دـهـمـه،
چـونـکـه ئەمـه "ئاسـوودـه بـوونـکـه بـلـه کـه خـهـم و ئـشـ و ئازار و
نـهـخـشـیـه کـانی پـدـهـر دـهـکـات و مـتـما نـهـش لـه لای دروست دـهـبـلـه"، (7) جـا ئەمـه
بـلـه هـه مـو و تـه مـه نـکـی مـندا ی کـچ اـسـتـه بـه شـو وازی جـیا، بـلـه نـمـوونـه
"مـندا ی لـه تـه مـه نـی 3 سا ی چـه نـدین جـار ئا رـه زوی ئەو هـه دـهـکـات
بـووکـه دـهـمـه کـه ی بـخـه و نـت، پـاشـان خـه بـه ر ی بـکـا تـه و هـه، بـه مـام کـچـه مـندا ی
پـنـج سا یان مـه یـلی چـالا کـی گـهـو رـه تـر دـهـکـات"، (8) بـلـه نـمـوونـه لـه شیعـری
(بـووکـه شـووشـه) دا دـوای ئەو ی ستـایـشی پـرچ و چـاو و و مـهـت و خـهـندـه و
جـل و پـهـنـجـه و مـلـوانـکـه ی بـووکـه دـهـمـه کـه ی دـهـکـات، پـاشـان دـهـمـه ی مـن شـتی
دـهـدـهـمـه بـه مـام ئەو و هـرینـا گـر و خـهـوی دـهـمـه:

بـووکـه شـووشـه کـهـم شـه نـگه
شـه نـا کـات و بـلـه دـهـنـگـه...
تا دـهـگـا تـه:

شتی جوانی دـهـدـهـمـه
ئاو و نانی دـهـدـهـمـه
وهری ناگر نایهـو
ماندوو بووه... ئەخـهـو...!
(دیوانی مندا، ل 31)

له شيعرى (بووکه شووشه کم) يشدا، باسى ئه وه ده کا که باران باريوه
بووکه شووشه کهى ته ده ب و دوایى سه رى ژان ده کات و نه خ ش ده که و،
به يه ده ده ب جلى تازه ي له بهر کم:

ده ب ده ستو برد بکم
جلى تازه ي له بهر کم
مه گرى بووکه شووشه گيان
وا ب ت د نم جلى جوان
(ديوانى مندا، ل 323)

هاندانى قوتابيان به چوونه قوتابخانه و خ شويستى زانست و کت ب
و ده فته ر و زگرتن له مام ستاش، پانتاييه کى ز رى له شيعره کانى
له تيف هه مه تدا گرتووه، وه له شيعره کانى (باخچه ي ف رگه،
قوتابخانه، منا لانى باخچه، پاداشتى ماندووبوون، خه و که ه ش ر...)
ئه وه چه ند باره کراوه ته وه که قوتابخانه و باخچه ي مندا لان خ ش و
د گيرن، که لويه له کانى ده پار زين و زى مام ستا ده گرین، له
قوتابخانه وه ف رى زانيارى ده بين و مام ستا که ا بهرمانه
شه وه زه نگمان به ووناك ده کاته وه، به خو ننده وه و نه جامدانى
ئه رکه کانى قوتابخانه پ ش ده که وين و سه رده که وين، له شيعرى
(قوتابخانه) دا، ئه وها په سنى زانست ده دات و خو نندنگه به مه به ندى
بیر و ه ش ناوزه د ده کات:

قوتابخانه ز ر خ ش
مه به ندى بیر و ه ش
ئه پار زم باخچه کهى
دهرگا و شووشه و په نجه ره ي
به رد ناهاوم به دارى
به له گو و هه نارى...
(ديوانى مندا، ل 108-109).

ئه و ئاو له چه ندين پرس و باسى پهروه رده يى و ف رکارى ده داته وه و
ت وى هوش و خ شويستى و ز له يه کدى گرتن له د و دهروونى
مندا دا ده چ ن و گيانى يه کتر قه بو کردن و ته بايى لای زار کان
خ شويست ده کات، ههروه ها له سه ر زمانى گياندار و به گيان و
مندا لانه وه، وانه ي ئازادى ده يته وه و ئه وه ا ده گه يه ن ديل تى و
قه فه س زيان به ژيان و ماف و ئيراده ي مر ف ده گه يه نن، هه ر وه که له
شيعره کانى (ده نگ، دارتاش، و نه ي باخچه و با نده...) دا، جا ي
شکاندى قه فه س ده دات و گ رانى به ئازادى ده چ، له شيعرى
(دارتاش) دا سو نند ده خوات که هه رگيز قه فه س دروست نه کات:

گه ر دارتاش بم به مشار
ده به مه وه ته خته دار

له داری چنار و گوځز
 دروست ده کهم تهخته و مځز
 کورسی قوتا بخانه و ما
 بځ گه وره و هم بځ منا
 جځ لانځ دروستده کهم
 بځ کځ رپه ی خه نده به دهم
 به ځام سوځ ند بځ... سوځ ندی به رز
 قهت دروست ناکه م قه فمز
 نه وه ک ځ ځ ژ ځ ز ځ ردار
 تیا به ند بکا با ځ دار...!
 (دیوانی مندا ځان، ل 113)

له تیف هه ځ مهت لهو شاعرانه ی که بځ مندا ځانی نووسیوه، وه ک ز ځ ربه ی
 شاعیرانی دیکه که ځاو ځ یان له مندا ځ داوه ته وه، له سر زاری ز ځ ر ځ ک
 له گیانه وه رانی وه کو (سم ځ ره، ورچ، سه گ، پشيله، چځ له که، که ځ ه ش ځ ر،
 گورگ، قه له ځ ه ش، توتی، ځ ځ وی، په ځ ه س ځ لکه، کځ تر، کرم و مځ رووله...)
 شیعی نووسیوه، هه روه ها له گه شتی شیعه کانیډا مندا ځ به گوځ و
 درخت و گیا و سه وزایی و باخچه و ده ریا و دارستان ځاشنا ده کات.
 هه روه ک له که ځ هه ور و مانگ و ځ ر و ځ ه س ځ ره و به فر و با و باران...
 ده دو ځ ت. به هه مان ش ځ وه کځ لاره و بووکه شووشه و چه تر و قه ځ هم و تځ پ
 و ده فته ر... له بیر ناکات. ځهو به مندا ځان ده بځ ځ کامه مافیانه و
 سروود بځ نان و ځاشتی و ځازادی ده چځ ځ و نه فرهت له چه ک و جه نگ
 ده کات. هه روه ها بځ خزمه تی شیعر و ځه ده ب و مندا ځ سوود له که له پوور
 و فځ لکل ځ ری میلله ته که ی و گهلانی دیکه ش وه رده گرځ. به بایه خه وه له
 وانه و ځاره زووی شیعر نووسین و تابل ځ و نیگار و فځ چه و پځ شانگا
 ده ځ اخف ځ ت.

هه روه ها خځ شه ویستی خځ ی بځ دایک و باب ده رده بځ ځ و به ځازیز و
 خه م ځ هو ځ ناویان دځ نځ، به تایبه تیش به دایکی ده ځ ځ به تځ وه ځ هم
 دونیا په ځ وونا که و ته ماشا کردنت چون هه تاوی ځازادی خځ شه و هیچ
 وشه یه ک له م جیهانه دا به قه د وشه ی دایک ناسک نییه، ځه وه ش لای زار ځ ک
 جوان پیشان ده دات که گه ره که خوشک و برا و ځه ندامانی دیکه ی
 خځ زانه که مان خځ ش بوځ. وا له مندا ځ ده کات ځ ځ ز بځ که مئه ندام و
 خودان پځ داو یستی په تایبه ته کان دابنځ، ځهو به مندا ځان ده ځ ځ هاو ځ ځ
 نابینا کا نمان به دځ سه یری ژیان ده که ن:

گهل ځ هاو ځ ځ ی نابینا هه ن
 به دځ سه یری ژیان ده که ن
 سه یری ځ ه ش و سپی ده که ن
 به دځ استی به دی ده که ن

زۆر درځن، ههروه‌ها لهو شيعرانه‌شې كه ئازاد نيين و شيعرې كښدار و سه‌روادارن زۆربه‌يان له‌سه‌ر كښې حه‌فت بڼه‌گه‌يې و هه‌شت بڼه‌گه‌يين، به‌لام له‌تيف هه‌مه‌ت به‌هڻي ئه‌وه‌ي شيعرې ئازادي زۆره و له شيعرې گه‌ورانېشدا شيعرې ئازاد ده‌نووس، هه‌روه‌ها بڼه‌مندانه‌ش جگه‌له شيعر چيركيشيان بڼه‌ده‌نووس، بڼه‌يه له‌و شيعرانه‌ي كښدار و سه‌رواداريش، هه‌ند بڼه‌جار زۆر گوځي به‌ژماره‌ي بڼه‌گه‌كان نه‌داوه و هه‌ند شيعرې بڼه‌نموونه كښپله‌يه‌كي حه‌فت بڼه‌گه‌يه، دوايي له كښپله‌يه‌كي دي ده‌بڼه‌ته هه‌شت بڼه‌گه‌يي، شيعرې واي هه‌يه هه‌مووي هه‌شت بڼه‌گه‌يه، له نيوه‌دځري كښتاييدا بڼه‌گه‌يه‌كي بڼه‌زياد ده‌كا يا كه‌م ده‌كا، بڼه‌نموونه له شيعرې (خه‌ون) دا ده‌ڼڼ:

من خه ونه کی خشم دی
مانگ ها تبوو بـ سهر زهوی
له شهوی ئه نگوسته چاوا
مهلهی ئه کرد له ئاوا
به دره ژایی شهو تا به یان
مانگی دهم به خنده و جوان
له گه سهدان ماسی ورد
هر یاری و مهلهی ده کرد
(دیوانی مناوان، 191)

وهك دهرده كه و ئهم چه ند دهره سهره وه حه فت بگه يي و هه شت بگه يي و نه بگه ييشي تدايه .
له شيعري (زستان) يشدا ، ژماره ي بگه كا ني هه موو نيوه به يته كا ني وه كو بهك نين، ئه وه تا ده :

کاتر من دم به فر د
سپی ده بشار و د
منا ب ککمان اده کهن
شهره به فرینهی تیا ده کهن...
(دیوانی منامان، ل 220)

هه‌روه‌ها له شیعرى (ئاسمان)دا که شیعرى وه‌رگۆڤ دراوه و به‌م شۆوه‌یه ده‌ست یۆده‌کات:

ئاسمان ھەتتا بۆلۈپ بەرزە
زىستان ھەر بارانە و تەرزە
(دېۋانى مەنەن، ل 169)

که به کاشی ههشت بـځـگـه یی نووسراوه، که چی له نیوهی شیعره که دا بووه
به حهفت بـځـگـه یی، وهك ده ځځ:
هه نـگـاو بـځـ هـر کـوځـم دـه بـات
ئاسمان ته ماشام ده کات

(دیوانی منا، ل 169)

ته نانهت له نیوه دږی کږ تا پیدا ده بږته شهش بږگه و ده ږږ:

مانگ و ئهستږره و هه تاو

بږ ئاسمان بوون به چاو

(دیوانی منا، ل 169)

هم کږش و هم سه روا له کن مندا ږ بایه خی زږری هه یه و زږربه ی ئه و
گږرانی و یارییه فږلکلږریا نهش که لای مندا ږ خږشه ویستن گرنگی به
کږش و سه روا دراوه، له تیف هه ږمهت یه کږک لهو شاعیرانه یه زږر
بایه خی به سه روا (قافیه) داوه، له شیعره ئازاد و
چیرږکه شیعریه کانیشیدا، که کږشی شاعر فرامږش ده کږږ، به ږام به
به رده وامی یه کږتیی قافیه ی پاراستووه، ئه وهش خا ږږکی هږزی شاعیره
له و ږوانگه وهی که وهک عه زیز گهردی ده ږږت: "سه روا دیارده یه کی زه قی
شیعری جیهانییه به گشتی و شیعری کوردیه به تایبه تی، شیعری کوردی
هر له سه ره تاوه تا بیسته کانی سه ده ی بیسته م، به هه ردوو جږریه وه
(نووسراو و زارگږتن)، به هه موو زاره کانیه وه، زږر پا به ندی سه روا
بووه، ده سته برداری کږشی یهک ږه نگیش بوو بږ (وه کو هه ند ږ به یتی
فږلکلږری) ده سته برداری سه روا نه بووه"، (9) له گه ږ ئه وهش له چه ند
شو ږږکی که می شیعره کانیدا قافیه ی زږر دوو باره بووه وه و سواوی
به کار هږناوه، یا هه ند ږ قافیه و پاش قافیه ی وای به کار هږناوه
ږیتم و ئاوازی شیعره که ی له نگ کردووه، بږ نمونه له شیعری
(که هکږوی) دا، که وهک خږی ده ږږ بږنه ه تی شیعره که له ده قږکی
ئازه رییه وه و هرگیراوه ده ږږ:

له پږ شاخی که هکږوی

گیر بوو له شوره ی ته له زی

(دیوانی منا، ل 256)

لږره دا بږ وشه ی (که هکږوی) که هاو قافیه ی (ږږوی، پشږوی، بزږوی،
به دنږوی...) یه، ئه و ها تووه (ته له زی) هه ږبژاردووه! هه روه ها له
به شږکی دیکه ی شیعره کانیدا بږ وشه ی (بده رږ)، وشه ی (مه ده رږ) ی
کردووه ته هاو سه روا، یا بږ هه ردوو وشه ی (قه ږای) و (گوږا ږه ی) پاش
قافیه ی (خږی ده دوږ) ی به کار هږناوه، بږ وشه ی (ببینم)، وشه ی (ده چم)
و بږ وشه ی (پږکه نی) ش وشه ی (گه وجږتی) کردووه ته هاو سه روا و هتد...
هه روه ها له هه ند ږ شو ږږندا به (کږ) قسه ده کات، که چی بږ ږاگرتنی
قافیه ی شاعر ده ی کات به (تاک) یا به پږچه وانه وه، بږ نمونه له
شیعری (بوو که شوو شه) دا ده ږږ:

چاوه کانی ږهش ږه شه

ده می پږ خه نده ی گه شه

(دیوانی منا، ل 31)

لـرهـدا مادام باسی چاوه‌کان ها تووه، ده‌بوو بنووسر (هشن)، نه‌ك (هشه)، به‌ام بـ ئه‌وه‌ی له‌گه (گه‌شه) ببـته هاوقافیه وای نووسیوه. هه‌روه‌ها له شیعری (تابلـیه‌ك) دا ده‌ك:

دوکه‌كی هـشو چـكن

به‌ده‌وریدا ورووژاوه

به‌هه‌زاران منا و ژن

له ناوه‌ندی تابلـكه‌دا كوژراوه

(دیوانی منا، ل 295)

لـره‌شدا بـ هه‌زاران مندا و ژن، (كوژراون) به‌كار دـ نه‌ك (كوژراوه)، لـ بـ ئه‌وه‌ی له‌گه (وروژاوه) كـكـ بكه‌وـ كردوو‌یه‌تی به (كوژراوه). له شیعری (په‌ه هه‌ور) یشدا، چه‌ند كـمه‌كـ به‌رخ‌ی هه‌یه، به‌ام له‌بری ئه‌وه‌ی بـ بـ له‌كه‌ن، ده‌كـ بـ له‌كه‌یه، تا ببـته هاوسه‌روای (هه‌یه):

چه‌ند كـمه‌كـ به‌رخم هه‌یه

سپی سپی بـ له‌كه‌یه

(دیوانی منا، ل 50)

سه‌باره‌ت به ناوونیشانی شیعره مندا لانییه‌کانی له‌تیف هه‌مه‌ت، پـویسته ئه‌وه بگوترـ كه له هه‌بژارنی ناوونیشاندا، توانیویه‌تی زیره‌كانه مامه‌ه بکات و هه‌ر ناوونیشانـك گوزارشتـکی زـر نـزـکی ناوه‌رـكه‌کی بـ، له‌گه ئه‌وه‌ش به‌شـكـ له ناوونیشانه‌کانی زـر له‌یه‌كه‌وه نـزیکـن، بـ نموونه ئه‌و شیعـرـکی هه‌یه به‌ناوی (بووکه‌شووشه)، شیعـرـکی دیکه‌ی هه‌یه به‌ناوی (بووکه‌شووشه‌که‌م)، ته‌نانه‌ت ناوونیشانی دووباره‌بووه‌وه‌شی هه‌یه، دوو شیعری هه‌یه به‌ناوی (دارستان)، دوو شیعری هه‌یه به‌ناوی (مامـستا)، زـتر له شیعـرـکی هه‌یه به‌ناوی (باران) و هتد... هه‌روه‌ها هه‌ندـ له ناوونیشانه‌کانی زـر درـژن، وه‌کو: (مار نابـته هاوـکی که‌س)، (وه‌رزه‌کان چه‌ند مانگـن)، (ناوونیشانی منا لانی کوردستان)، (ده‌نگو ئاوازی کـتر) و (دیرـکی شه‌ی دوو بزـن) و هتد...

له‌تیف هه‌مه‌ت هه‌ندـ که‌ره‌سته و وشه و خوازه‌ی نوـی هـنایه نـو ئه‌ده‌بی مندا لانی کورد، که پـشتر یا نه‌بوون، یا زـر ده‌گمهن بوون، ئه‌و له‌گه نووسینی شیعـر، چیرـکیشی فه‌رامـش نه‌کرد، له هونه‌ری شیعـر نووسینیشدا، شیعری ئازادی زـری هه‌یه، هه‌روه‌ها ئه‌و هونه‌ری که پـی ده‌گوترـت (چیرـکه‌شیعـر) زـر په‌ره‌ی پـدا، ژماره‌یه‌کی به‌رچاو ده‌مه‌ته‌قـ و ئـپه‌رـتی نووسیوه، سوودی له بیرـکه‌ی شیعـر و چیرـکی گه‌لانی دیکه وه‌رگرتوو و له به‌ره‌می مندا لانی ئه‌وانیشی کردوو به کوردی، له‌ناو به‌ره‌مه وه‌رگـگـ دراوه‌کانیشدا ئاوی له‌و شیعـره بیانیه‌ناوه‌ته‌وه که مندا بـ مندا لانی نووسیوه.

هه‌رچه‌نده کۆی به‌رهمه‌ مندا ئانییه‌کانی له‌تیف هه‌مه‌ت پلین نه‌کراون
بۆ کام ته‌مه‌نی مندا گونجاون، وه‌ل به‌ خو‌ندنه‌وه‌ی به‌شی زۆری
شیعره‌کانی ده‌رده‌که‌وت که بۆ مندا ئانی سه‌رووی (10) سا‌ی گونجاون،
ئه‌مه‌ بۆ چیر که‌کانیشی هه‌ر ئاسته‌ و چونکه‌ ئه‌و “له‌و نووسه‌رانه‌یه‌ که
زۆربه‌ی چیر که‌کانی بۆ ق‌ناغی پ‌ش‌چوونه‌ قوتابخانه‌ ناگونج‌ت و
زۆربه‌ی چیر که‌کانی له‌تیف هه‌مه‌ت بۆ مندا ئانی ته‌مه‌ن 8-12 سا‌ی
شیاوترن وه‌ک ته‌مه‌نی بچووک‌تر”. (10) له‌گه‌ ئه‌وه‌ش به‌ش‌ک له‌
شیعره‌کانی بۆ ته‌مه‌نی خوار ده‌ سا‌یش گونجاون و له‌گه‌ مندا‌ی شه‌ش
سا‌ان و حه‌فت سا‌ان ده‌ ئاخفن، له‌ ک‌مه‌ به‌رهمه‌ی (جوانترین د‌) دا
شیعره‌کانی (دایکم) و (پا‌و‌خا‌و‌نی) و (باخچه‌ی ف‌رگه‌) بۆ مندا‌ی
سه‌ره‌تای ق‌ناغی خو‌ندن و ته‌نانه‌ت ه‌ی باخچه‌ی مندا‌ی نیش گونجاون.
بۆ نموونه‌ له‌ شیعی (منا‌ی باخچه‌) دا ده‌:

ئ‌مه‌ منا‌ی باخچه‌ین

داده‌کانمان

ف‌رمان ده‌که‌ن ه‌ئ‌راوه‌ی جوان

له‌ به‌ر که‌ین...

(دیوانی منا‌ان، ل276)

به‌ هه‌مان ش‌وه‌ له‌ ک‌مه‌ به‌رهمه‌کانی دیکه‌یدا، چه‌ند شیعر‌کی تری
هه‌یه‌ که‌ بۆ مندا‌ی گچکه‌ ده‌ست ده‌دن، له‌وانه‌ شیعی (منا‌ی
باخچه‌) و (ئ‌ژانی هه‌فته‌) و (نان خواردن) و (باوک و دایک)... شیعی
ساده‌ و ئ‌اسان، وشه‌کان سه‌ر به‌ فه‌رهمه‌نگی مندا‌ن و دوورن له‌
به‌کاره‌‌نانی و‌نه‌ی قورس و ئ‌ا‌ز، ب‌یه‌ ئه‌و ئه‌نجامه‌ی (موزه‌فه‌ر
مسته‌فا ئ‌یسماعیل) له‌ ل‌ک‌‌ینه‌وه‌که‌یدا که‌ له‌سه‌ر چیر‌کی مندا‌ی
(له‌تیف هه‌مه‌ت) نووسییه‌تی له‌ چیر‌کی (جوانترین د‌) دا
پ‌یگه‌یشتووه‌، ئه‌وا له‌سه‌ر به‌شی زۆری شیعره‌کانیشی ج‌به‌ج‌ ده‌ب‌،
به‌‌ام له‌سه‌ر کۆی شیعره‌کانی نا، چونکه‌ ئه‌و شیعرانه‌ی باس کران
ده‌رخه‌ری ئه‌وه‌ن که‌ به‌ش‌ک‌کی که‌م له‌ شیعره‌کان بۆ مندا‌ی خوار ده‌
سا‌یش گونجاون.

به‌ش‌ک‌کی ده‌قه‌کانی له‌تیف هه‌مه‌ت که‌ بۆ مندا‌ان نو‌سراون،
په‌خشانه‌شیعرن، که‌ دیاره‌ “په‌خشانه‌ شیعر نووسین‌که‌ له‌ و‌ا‌ه‌تی
په‌خشاندا به‌‌ام هه‌‌گری توخمه‌ باوه‌کانی شیعره‌، وه‌ک: ک‌ش، هونه‌ره‌
که‌لامیه‌کان، له‌حنی تایبه‌ت، سه‌روای ناوه‌کی، هاوئا‌هه‌نگی پ‌ته‌کان و
و‌نه‌ دیداری و ژنه‌فته‌نیه‌کان”. (11) به‌ش‌ک له‌ په‌خشانه‌ شیعییه‌کان
وشه‌ی قورس و خوازه‌ و وشه‌ی جوت مانای وای ت‌دا هه‌یه‌، که‌م مندا‌
هه‌یه‌ ت‌ی بگات. له‌ په‌خشانه‌ شیعی (دارستان) دا وه‌ای نووسیوه‌:

بۆ نایه‌‌ن تاو‌ له‌سه‌ر

سه‌وزه‌ گیای ق‌ز نه‌رما بۆ خ‌م

له سهر گازهرای پشت ٲاکش ٲم

کاژی ماندو ٲٲ دووری ٲٲم

دابما ٲم له ئهست ٲم..

له گ ٲمی خهوی شیریندا.. ه ٲمن ه ٲمن..

ته ٲو ٲژی ک ٲچو بارم له خ ٲم بش ٲم..

(دیوانی منا ٲان، ل43)

ٲایا مندا ٲ له م وهسف و گوزارشت و ٲهوانب ٲژییه ٲده گات؟ دیاره ئه م
و ٲنه شیرییانه ٲ مندا ٲ قورسن، به تاییه تی ٲ مندا ٲانی خوار
ته مهنی ده سا ٲان، وه ٲ ئه و خ ٲی باس له وه ده کات که ناتوان ٲ له
(12-10) سا ٲ ز ٲتر خ ٲی بچووک بکاته وه، ٲیه ده بینین به ش ٲک له
چیر ٲکه کانیشی ٲ مندا ٲان قورسن "چیر ٲکه کانی له تیف هه ٲمهت
ز ٲربه یان ٲ مندا ٲانی ق ٲناغی (8-12) سا ٲی نووسراون. ههروهک خ ٲی
ده ٲٲت من ناتوانم له 12-10 سا ٲی زیاتر خ ٲم بچووک بکه مه وه". (12)
ئه و له شیره کانیشیدا وهک که س ٲکی زمانپاراو و کوردیزان ٲکی کارامه
دهرکه وتووه، وه ٲ ئه و کوردیزانییهی ئه گهر له ز ٲر باردا ک ٲمه کیان
کرد ٲ تا شیریی به ٲز و قه شه نگ ٲ مندا ٲان بنووس ٲ، ئه و له هه ند ٲ
شو ٲندا، بوونه ته ه ٲی گرانکردنی ف ٲرمی شیره کانی و وهک ده ق ٲکی
ٲا ٲز و ته مومژاوی خ ٲیان پیشانی مندا ٲ بدهن، ٲ نموونه مندا ٲ چ
له وشه کانی (ٲهزن، یادگه، ده غه زار، قه قنهس، مه ٲٲش، هه ژگ،
تیلماسک، زگار، کاک ٲشان، چنچ ٲی، ٲچی، ٲرخز، ناق ٲه و ٲقه ته...)
ٲده گات، یان ئه گهر له ناوچه یه کیش به کار ٲن، به شی ز ٲری مندا ٲی
ناوچه کانی دیکه ی کوردستان، که دیال ٲکت و به شه دیال ٲکتی دیکه
ده ئاخفن، له وه ناچ ٲ ٲی بگهن.

له تیف هه ٲمهت ک ٲمه ٲٲ وشه و زاراوه ی جوانی له ده قه ئه ده بییه کانی
به کار ه ٲناوه، ئاخر ئه و فره هنگی شیره مندا ٲانییه کانی ٲن له
وشه گه لی (گو ٲ، نیشتمان، به هه شت، ٲه ری، خه نده، باخچه، ه ٲلانه،
ج ٲلان ٲ، ٲه ٲووله و ئاسمان و هتد...)، به ٲام له به کاربردنی ز ٲر وشه و
زاراوه یش که ٲه نگه ز ٲر ٲو یست نه بن له ٲکستی مندا ٲاندا به کار
ٲن، که چی ئه و به کاری ه ٲناون، به تاییه تی له ئه زموونه
به راییه کانیدا، وشه گه لی (قه ناره، خو ٲن، ٲه ژاره، تابووت، چه ٲه ٲ،
د ٲزه، نه گریس، به دکار، د ٲنده، ٲگهن، ناپاک، ٲ ئه مهک، تف،
تفه نگ، تانک...) له ٲکسته کانیدا ده بینر ٲن، که ئه مهش ئه گهر زیانی
به ئه ده بی مندا ٲانی ئه و نه گه یان د ٲت، ئه و هه رگیز قازانجی
نه بووه، ئه مه به له ربه چاوگرتنی ئه وهی که هه ند ٲکیان به ر له سی چل
سا ٲ له مه و به ر نووسراون، ٲیه ئه گهر بکه ونه به ر دادگای ٲه خنهش
ده ٲ ٲه چاوی ئه و سه رده مه بکر ٲت و به چاوی ئه و ق ٲناغه
هه ٲسه نگ ٲنر ٲن. به ٲام ئه و چونکه فره هنگی زمانی ده و ٲمه نده و له

به کاربردنی وشه و ښته دا خودان ئه زموون و وهستاييه کي چاکه،
 زښته ښي نيه گهر ښين هيچ ښته و بهيت و وښته کړچوکا و ښ
 واتا ناد زيته وه، ئه گهر هه شب زږ ده گم نه، هه روه ها له وشه و
 زاراوه ښو ديا لکتی کرمانجي خواروودا شاره زايه و تا ښاده يه کي
 زږ ريش ښه چاوي ښنووسي جواني کردووه و جوان مامه ښه له گه ښدا
 کردووه، له گه ښه وهش له هه ند ښو ښدا له پښه وه لکاندنې وشه و
 پاشگر ښک، يا له يه ک جودا کردنه وه پښگر ښک و وشه يه کدا، وه کو
 پښو يست ورد مامه ښه نه کردووه، ښه نمونه له چير ښه شيعري
 (جوان ترين د) دا نوو سيويه تي:

گونده کم له هه موو جيهان قه شه نگتره و کانيه
 بچک له کانيشي له هه موو ده ریا کاني جيهان گه وره ترو
 شخو شه نگ تره

(ديواني منا ښان، ل 21)

ئمه له کات ښکدا ئه گهر ښه (کانيه) ش يه ک (ي) به کار ښه و ښووس
 (کانيه)، به ښام ديار نيه ښه چي له باتي (بچک له کانيشي)،
 نوو سيويه تي (بچک له کانيشي)! يان له (قه شه نگتر) و (گه وره تر)
 دروستي نوو سيويه، که چي هه ر له دواي ئه وه له باتي (شخو شه نگتر)،
 نوو سيويه تي (شخو شه نگ تر). هه روه ها (بوو که شوو شه) ي به (بوو که
 شوو شه) و (بوو که شوو شه) ش نوو سيويه، له باتي (جواني دايک)، ئه و
 (جواني دايک) ي نوو سيويه، له هه مان ده مدا (با نابینر) ي کردووه ته
 (با نابینر)، (گډ رانيي پيته کان) ي نه نوو سيويه و (گډ رانيي
 پيته کان) ي نوو سيويه، وشه ي (له سهر څه) ي به (له سهر څه) نوو سيويه،
 که چي له جياتي (با پير نه بين) ئه و (با پير نه بين) ي نوو سيويه... ئمه
 ده زانين به يه که وه لکاندنې وشه له گه ښه شگر و پاشگر، يا نوو سيني
 يه ک (و) و دوو (و)، يا به کار ه ښاني يه ک (ي) و دوو (ي) له زماني
 کورديدا به تايبه تي له ښنووسي ئه لفباي عه ره بيدا کښه ي زږي هه يه
 و يه کلا نه کراونه ته وه، چونکه "چه ند جار ښک ښه و کښوونه وه و
 سيميناري تايبه ت ښک خراوه ښه يه کښني ښنووسي زماني کوردي و
 ښککه وتن له سهر هه ند ښک وشه و زاراوه که کښه ي تښدا هه يه، به ښام
 به شي زږي ئه و گرد ښوونه وانه ئه نجامي دڅه شکرې ل
 نه که وتووه ته وه"، (13) به ښام ئه م نمونانه ي باسما ن کردن ده که ونه
 ده روه وي ئه و کښانه وه.

هه روه ها له تيف هه ښمه ت له به کار ه ښاني هه ند ښه دا، وه کو پښو يست و
 ورد مامه ښه نه کردووه، ئه گه رچي ئه و وشانه زږ ده گم نه يش بن، به ښام
 مادام له به ره مي سهر به ئه ده بي مندا ښاندا يه، زووتر هه ستي پښ
 ده کږ و که متر بواري ئه وه تي ښدا يه له ژږر ناوي گه مه کردن به وشه و

لـسه نـدهـوى دهـسهـات لـهـم وشـه و پـدـانى بهـو وشـهـدا جـگـايـان
 بـكرـتهـوه، نـازـانـم بـچـى ئـهـو (مـه و پـهـز)ى پـكـهـوه بهـكارهـناوه،
 لهـكـاتـكـدا يـهـك مانـايـان هـهـيه و لهـنـو ئـهـو دـهـرـبـلـينه جـوتـپـهـيـفـانهـشـدا
 جـگـايـ ناـبـتهـوه كه له كوردیدا باون، وهكوو (بهژن و باـلا)، (جـ و
 مهـكان) و (بهـخت و مـراز)... كه يـهـك مانـايـان هـهـيه و هـهـندـ جار هـهـردوـو
 وشـهـكه كـوردـين و هـهـندـ جارـيش وشـهـيهـكيـان كـوردـيهـه و ئـهـوى دـيـكه هـى
 زماـنـكـى دـيـكه و هاـتـووهـته نـو زماـنى كـوردـيهـهوه. (14) هـهـروهـا وشـهـى
 (پـمـه) بـ گـريـان بهـكار دـ، كه به واتای (شيوهن، گريانی بهـهـز،
 گـريـانى لهـناـكاو) دـ، (15) كهـچـى ئـهـو (پـمـهـى پـكـهـنـين)ى بهـكار
 هـناوه. له شوـنـى دـيـكهـدا (فرمـسـكى قاـ) و (كـترى مـر)ى بهـكار
 هـناوه! هـهـروهـا له شـيـعـرى فـرـكارـيدا وهـك چـن گـرـنگـه شـاـعـير زماـنـكـى
 سـاده و نـهـرم بهـكار بـنـ و خـى دوور بـگر له زماـنى ئـامـژـگـارى
 استـهـوخـ، لهـوـيش گـرـنگـتر ئـهـوهـيه زانـيارى نادروست به مندا نهـتـ،
 كهـچـى ديار نيـيه بـچـى ئـهـو به منداـان دهـتـ سـهـرچـاوهـى ئـاوى ووبـارى
 دـيـجـله دـهـريـاچـهـى وانـه!

ئه نـجـام

له تـيـف هـهـمـهـت وهـك شـاـعـير و چـيرـكـنـووـسـكـى ديار له نـيـوهـى دووهـى
 حـهـفـتاـكانى سـهـدهـى اـبـرـدووهـوه دهـستى داوهـته نووسـين و وهـرگـڤـانى
 شـيـعـر و چـيرـكـ بـ منداـان و تا ئـستـاش بهـردهـوامـه، ئـهـگـهـر زـهـوـر و
 بهـشـك له هاوـڤـكانى بـهـرايهـتى ئـهـدهـبى منداـانى كـورد بـكـهـن له
 بـيـستهـكانى سـهـدهـى اـبـرـدووهـوه تا كـتـايى نـيـوهـى يـهـكـهـمى سـهـدهـى
 اـبـرـدووهـو. گـرـان و ئـهـديـبانى دواى خـيشى به نـهـوى دووهـى ئـهـدهـبى
 منداـانى كـورد دابـنـن، ئـهـوا له تـيـف هـهـمـهـت له چـارهـگى كـتـايى
 سـهـدهـى بـيـستهـم به نوـكـهـرهـوى زماـن و فـرم و ناوهـرـكى شـيـعـر و
 چـيرـكى منداـان داوهـنـرتـ. استـه بهـر له له تـيـف هـهـمـهـت، له ئـهـدهـبى
 كـوردـيدا شـيـعـرى ئـازاد بـ منداـان نوـسـراوه، بهـئـام ئـهـو له ووى
 ژمارهـوه زـرـتـرين شـيـعـرى ئـازاد و چـيرـكهـ شـيـعـر و پـهـخـشـانه شـيـعـرى بـ
 منداـان نووسـيوه، جـگـه له پـشـخـستنى هـونـهـرهـكانى چـيرـكهـشـيـعـر و
 دهـمهـتهـق و شـيـعـرى ئـازاد له ئـهـدهـبى منداـانى كـورددا، هـهـروهـا چ
 وهـك وهـرگـڤـان يا سوود وهـرگـرتن له بـيرـكهـى دهـقى ئـهـدهـبى بـگـانه،
 بهـرهـمـگـهـلـكى عـهـرهـبى و ئـازـهـرى و هـى تـرى كـردووه به كوردى، ئـهـو
 يـهـكـكه لهـوانـهـى بايهـخى زـرى به وهـرگـڤـانى ئـهـو دهـقه ئـهـدهـبـيـانه
 داوه كه لهـلايهـن منداـانهـوه بـ منداـان نووسـراون. ئـهـگـهـرچى مـژووـى
 نووسـينى لهـسـهـر هـيچ يـهـكـكـ له تـكـستهـكانى نهـنووسـيون، بهـئـام
 ئـهـوهـندى له ڤـگـهـى ساـى بـاوـكـردـنهـوى چـاپى يـهـكـهـمى كـتـبهـكانـيـهـوه

دەردەكەوێ ئێوەیە كە زمان و ستایلی نووسینی هەموو شیعەرەكانی وەكوو یەك نیین. ئێویش وەكوو شاعیرانی پێشخانی و هاوسەردەمی خانی، سەرەتا بە شیعەر و نووسین بێ گەوران دەستی پێکردوو، دواتر ئاوانی لە بواری ئێدەبی منداڵان داوەتەو. هەروەها بە سەرنجدان لە كۆی بەرھەمەكانی لەتیف هەمەت بە شیعەر و پەخشانییەو، ئێوەش دەردەكەوت كە ناوبراو هەرگیز شیعری ئایینی و شیعری گاتەوگەپ و مەتەنە شیعری نەنووسیوە. چیرۆکی كورت و درویشی هەیە، بەلام لە ئەزموونی نووسینیدا هیچ مان و نەقشێكی بێ منداڵان نەنووسیوە.

پەراوێز

- چاوپێكەوتن لەگەڵ لەتیف هەمەت، سازدانی: فەریاد مەمەد، گۆڤاری (پەلامی ئاستی)، ژمارە (84)، زستانی (2009)، ل. 54-59.
- 2 – سەرچاوەی پێشوو، ل. 54-59.
- 3 – سەرچاوەی پێشوو، ل. 54-59.
- 4 – حەمە ساج فەرھادی، پێگەی شیعری منداڵان لای شاعیرانی کورد، لە بۆلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، بەرگی یەكەم، چاپخانەی حاجی ھاشم، ھەولێر، 2013، ل. 177.
- 5 <https://ckb.wikipedia.org>
- 6 – لەتیف هەمەت، گەردەلوولی سپی، لە چاپکراوەکانی کۆماری زانیاری کورد، چاپخانەی کۆماری زانیاری کورد، بەغدا، 1978، ل. 33.
- 7 – کەمە ئێسپێکی ئەمەریکی، گەمە لە ژبانی منداڵاندا، وەرگێڕانی: کەمال فاروق، لە بۆلاوکراوەکانی دەزگای وەرگێڕان، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی یەكەم، ھەولێر، 2005، ل. 53.
- 8 – سەرچاوەی پێشوو، ل. 54.
- 9 – عەزیز گەردی (د)، سەروا-لێكۆڵینەوێیەکی شیکاری بەراوردە لە شیعری کوردیدا، دەزگای چاپ و بۆلاوکردنەوێ ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی ئێسبیری، چاپی یەكەم، ھەولێر، ل. 6.
- 10 – مەفەر مەگفی اسماعیل، وخسار و ناوەکی چیرۆکی منداڵان لای لەتیف هەمەت، لە بۆلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی ھاشم، ھەولێر، 2011، ل. 180.
- 11 – بەختیار سەجادی و مەمەد مەحمودی، فەرھەنگی شیکارانە زاراوەی ئێدەبی، دەزگای چاپ و بۆلاوکردنەوێ ئاراس، چاپی یەكەم، ھەولێر، 2004، ل. 113.
- 12 – مەفەر مەگفی اسماعیل، وخسار و ناوەکی چیرۆکی منداڵان لای لەتیف هەمەت، لە بۆلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی

هاشم، ههولـر، 2011، ل. 183

13 - زياد هـشاد قادر، زمان و ميديا، چاپخانه ي ژهـهـات، چاپي
يهـكهـم، ههولـر، 2013، ل. 33

14 - بـ زانياري زـتر بـوانه: (Nezir Ocak, Waneyen Rezmana)
Kurmanci, wzsanen hesrane2, Capxane Kayhan matbazcilik, capa
yakamin, rezber 2014, R51.)

15 - بـ زانياري زـتر بـوانه: (ههـزار، ههـنبانه بـرينه، انتشارات
صدا و سيمای جمهوري اسلامي ايران، تهران، 1368، ل. 106) و (موحهـممهـد
مهـردـخي كوردستاني، فرهـهـنگي مهـردـخ، لـكـكـيـنهـوه و ئامادهـكـردني:
هـئوف هـهـنموون، بهـرگي يهـكهـم، خانه ي بـاوـكـردنهـوي پـتهـوبهـيان،
چاپي يهـكهـم، سنه، 1388هـ تاوي، ل. 347) و (عهـبدولوهـهاب شـخـاني،
 فرهـهـنگي شـخـاني، دهـزگاي توـژينهـوه و بـاوـكـردنهـوي موـكريـاني،
 چاپخانه ي خاني، دهـكـ، 2009، ل. 122).

تـبـيني:

سهـرجهـم نموونه شيعرييهـكان لهـم سهـرچاوهـيه وهـرگيراون: (لهـتيف
ههـمهـت، ديواني منداـان- شيعرو چيرـك بـ منداـان، لهـ
بـاوـكـراوهـكاني كـمهـهي ووناـكـيري و كـمهـايهـتي كهـركوك، چاپي
سـيهـم، كهـركوك، 2013).